

Valokuvan olemassaolosta

Janne Seppänen, *Valokuvaa ei ole*. Helsinki: Musta Taide, Suomen valokuvataiteen museo 2001. 240 s.

Tampereen yliopiston tiedotusopin laitoksella vaikuttava visuaalisen kulttuurin tutkija Janne Seppänen esittää väitöskirjassaan raflaavalta kuulostavan väitteen ”valokuvaa ei ole” jo sen otsikossa. Taustalla Seppäsellä on ajatus siitä, että ”ei ole olemassa mitään konteksteista irrallista, abstraktia ja yleistä valokuvaa” (s. 8). On vain ”paljon valokuvia, jotka saavat merkityksiä erilaisissa kulttuurisissa tiloissa” (s. 8). Vastaava suhtautuminen on tullut aiemmin esille myös Seppäsen teoksessa *Katseen voima. Kohti visuaalista lukutaitoa* (2001), jossa hän käsittelee sitä, kuinka valokuva toimii kulttuurisena esityksenä, osana visuaalisia järjestyksiä. ”Ihmiset tulkitsevat enemmän tai vähemmän tietoisesti objekteja [visuaalisia objekteja, esim. kuvia, MV] ja liittävät ne osaksi omaa toimintaansa ja tuttuja merkityksiä. Myös visuaalisten objektien tulkinta on niiden tuottamista” (*Katseen voima*, s. 34). Tästä voi siis vetää johtopäätöksen, että valokuva rakentuu lopullisesti vasta tulkinnassa, vasta sitten se on.

Saman, nykyisin hyvin yleisen, antiessentialistisen logiikan mukaan voidaan hyvin jatkaa ajatusketjua ja todeta, ettei mitään muutakaan viestintävälinettä ole. Kirjan sivu sanoineen voi olla olemassa fyysisenä artefaktina, mutta mitään kaikille

yhteistä kulttuurista olemusta ja sisältöä sillä ei ole. Viestit (oloon sitten sanallisia tai kuvallisia) saavat merkityksensä vain ja ainoastaan kontekstissa, joka ei koskaan ole kaikille täysin yhteinen. Niinpä kenenkään valokuvista välittävän ei tarvitse suutahtaa kuullessaan Seppäsen väittävän, että valokuvaa ei ole. Valokuvaa ei olla viemässä heiltä pois, ainoastaan valokuvan merkitysten moninaisuus tuodaan esille korostamalla sitä, että valokuvaa ei ole olemassa irrallisena kulttuurisena elementtinä. Tietenkin pitää muistaa, että valokuva sinänsä on olemassa; katsomme valokuvaa ja se vaikuttaa meihin. Valokuvalla on merkitys, merkitys vain on alati vaihteleva. Seppänen kirjoittaaakin: ”Valokuva itsessään voi olla konteksti, sillä voi olla hyvinkin vahva hetkittäinen identiteetti, mutta tämä ei edellytä sitä, että valokuvalla olisi jokin kulttuurisiin merkityksiin palautumaton ontologinen luonne” (*Valokuvaa ei ole*, s. 70).

Voimme kuitenkin alkaa pohtia sitä, onko valokuvaa enää olemassa myöskään fyysisesti. Seppänen muistuttaa, että digitaalisten kuvankäsittelytekniikoiden yleistymisen myötä ”ainakin joissain tapauksissa perinteinen valokuva on teknisessä mielessä lakannut olemasta” (s. 9). Indeksinen linkki todellisuuden ja valokuvan välillä katoaa, kun fotokemiallisen prosessin myötä syntynyttä negatiivia ei enää ole olemassa. On vain ykkösiä ja nollia, jotka eivät itsessään millään lailla muistuta yhtään mitään. Voidaankin ajatel-

la, että digitaaliset valokuvat ovat vain raakamateriaalia, josta rakennetaan uusia kuvia. Tästä voi johtaa vielä kyseenalaistuksen, onko valokuvien ja kuvien välillä pian enää mitään kulttuurista eroa. Onko valokuvakin vain pelkkä kuvallinen rakenne, joka ei enää käy todistuksena jostakin tapahtuneesta? Tuhoako digitaalitekniikka ”keinotekoisuudessaan” valokuvan ”luonnollisuuden”, minä mahdollisuuden Seppänen tuo myös *Katseen voima*-teoksessa esille (s. 155).

Valokuvaa ei ole koostuu kuudesta noin kymmenen vuoden aikana ilmestyneestä artikkelista. Väitöskirjan alussa Seppänen lisäksi tarkastelee yleisesityksen omaisesti brittiläistä ja yhdysvaltalaisista valokuvatutkimusta, jotka muodostavat hänen tutkimuksensa teoreettisen taustan. Brittein saarilla tehdystä tutkimuksesta Seppänen nostaa esiin pohdinnat valokuvan esityskäytännöistä, historiasta ja ideologiasta, joissa korostuu valokuvauksen asema osana kulttuurisia ja yhteiskunnallisia käytäntöjä. Esim. ideologian kohdalla nousee esiin se, kuinka ”valokuva merkinä tai erilaisten merkkien yhdistelmänä saa ideologisen luonteensa vain tulkinnoissa” (s. 26). Koska valokuvaa ei ole meille yhteisenä, ei sillä ole myöskään yhtä ainoata jaettavaa ideologista viestiä. Ideologiat ovat toki itsessäänkin ristiriitaisia, mutta valokuvan mahdollistamat loputtomat tulkinnat haajottavat ideologista viestiä entisestään.

Yhdysvaltalaisesta tutkimuksesta Seppänen painottaa kolmea teemaa: museoitumisen kritiikki, postmodernin valokuvan problematiikka sekä kriittisten valokuvakäytäntöjen teoreettinen hahmottaminen. Näitä teemoja Seppänen tarkastelee vain muutamien tutkijoiden kautta, joten mitään kattavaa käsitystä yhdysvaltalaisesta tutkimuksesta (1970-luvulta eteenpäin) ei lukijalle tarjota. Sama koskee myös brittiläisen tutkimuksen esittelyä. Yleisesitys näistä kahdesta valokuvatutkimuksen ”juonteesta” jää siten Seppäsen omien preferenssien mukaan rajoittuneeksi katsaukseksi, jonka suurin arvo lieneekin väitöskirjan artikkelien asemoinnissa osaksi teoreettista keskustelua.

Väitöskirjansa kuudessa artikkelissa Seppänen käsittelee maisemavalokuvaa, valokuvien roolia ja visuaalisuutta ympäristödiskurssissa sekä valokuvan asemaa sosiologisen tutkimuksen osana. Hän myös kehittää valokuvan vastaanoton tutkimusta tarkastelemalla valokuvaaja Esko Männikön kuvien vastaanottoa sekä vertailemalla nuorten esittämiä kuvatulkintoja tutkijoiden tulkintoihin.

Itselleni mielenkiintoisin oli artikkeli *Millainen kieli, sellainen kertomus*, jossa Seppänen lähtee purkamaan arkista käsitystä siitä, että (valo)kuva kertoo enemmän kuin tuhat sanaa. Artikkelin pohjana on ajatus siitä, että viestinnällisen esityksen kerronnallinen kyky on jollain tavalla riippuvainen sen semioottisista ominaisuuksista. Seppänen vertailee valokuvan ja verbaalitekstin funktioita, kuten ikonisuutta ja indeksisyyttä, sekä lisäksi niiden lingvistisiä ominaisuuksia. Samalla hän tarjoaa oivan, tosin lyhyehkön, esi-

tyksen valokuvan ja kirjoitetun verbaalitekstin eroista, ”valokuvan kielestä”.

Seppänen etenee artikkelissaan pohtimalla valokuvan narratiivisuutta. Hän päätyy ajatukseen siitä, että ”valokuvan narratologisen analyysivälineistön kehittäminen on perusteltua, koska sen jälkeen kuva-analyysin käsitteet voidaan asettaa samalle operationaaliselle tasolle verbaalitekstin narratologian kanssa” (s. 122). Seppänen on mielestäni oikeassa korostaessaan sitä, miten (lehti)teksti ja kuvitus eivät voi toimia irrallaan toistensa aiheuttamista ”efekteistä”. Tämä seikkahan usein unohtuu, kun esim. sanomalehtien jutuista tehdään puhdasta tekstianalyysiä, eikä kuvitukseen välttämättä viitata sanallakaan.

Janne Seppäsen väitöskirjan on julkaissut Musta Taide osana Suomen valokuvataiteen museon *Kuvista sanoin* -julkaisusarjaa. *Valokuvaa ei ole* on erittäin tervetullut lisä suomalaisen valokuvateoreettiseen keskusteluun. Sinänsä mikä tahansa kuvaa käsittelevä tutkimus on suhteellisen harvinaisuutensa takia tarpeen viestinnätutkimuksen kentässämme, mutta Seppäsen työ tuo lisäksi valokuvaan kohdistuvassa monipuolisuudessaan paljon uutta valokuvasta kiinnostuneille. Vaikka Seppänen antiessentialismis- saan ei hae valokuvalle olemusta, on silti hyvä että hän tutkii valokuvaa itseään, eikä vain visuaalisuutta yleensä.

Mikko Villi

Muut lähteet

Janne Seppänen, *Katseen voima. Kohti visuaalista lukutaitoa*. Tampere: Vastapaino 2001.